

worden gebeurd: bij tandenvijling, vieringen van den eersten Bali-schen jaardag, derdemaandsfeesten, haarsnijden, het zegenen van het woonerf enz. Verder, als er broeders van de vereeniging zoonloos sterven, en er is bezit van rijstvelden en tuinen, dan komen die aan de paoeman; wat aangaat de lijkverbranding, die neemt de paoeman dan ook voor haar rekening).

N°. 10.

Vonnis no. 43a van 4 April 1922 van den raad van kerta's te Karangasem. (Grondenrecht, schuldenrecht, rechtspleging).

Ni Sapa klaagt: „Ik, I Reni en gedaagde I Nengah Renges kochten samen sawahs. Gedaagde, die sedahan is van I Goesti Nengah Djlantik van Poeri Klodan, had zes sawahs van hem in handen die verpand waren en uit elkaar: I Resne had wat en mijn sekehe derep had wat enz. Gedaagde stelde ons toen voor om samen alles te koopen voor 1200 pekoe, en dat deden wij, en ik betaalde 400 pekoe, I Reni 300 en gedaagde de rest, en gedaagde hield ook de padol (koopbrief). I Reni en ik kregen ongeveer de helft van de sawahs, maar gedaagde hield de klappers, en I Reni en ik betaalden de tigasana. Na acht oogsten verzocht ik mijn klian, eens te onderzoeken hoe het stond met de padol. Hij wendde zich daartoe tot den poenggawa van Bebandem. En toen hoorde ik, dat gedaagde beweerde, dat de sawahs van hem alleen waren, en dat hij enkel maar ons geld geleend had op onderpand van stukken van zijn sawahs. Ik verzoek dat moge worden vastgesteld, dat de sawahs in kwestie mij voor één derde gedeelte toebehooren”.

Gedaagde antwoordt: „Ik kocht de sawahs voor 1275 pekoe met geld van mijn vrouw. Later verpandde ik aan I Resne $\frac{1}{6}$ van twee sawahs voor 90 pekoe, aan Ni Sape $\frac{2}{3}$ van twee sawahs voor 250 rijksdaalders, en aan I Reni $\frac{2}{3}$ van weer een andere sawah voor 187 rijksdaalders. De schriftelijke bescheiden terzake maakte ik op en hield ik onder mij”.

De rechtbank wijst den eisch toe, uit overweging dat de pipil door gedaagde is opgemaakt buiten medeweten van eischeresse en hij die haar niet heeft afgegeven, als zou hebben behoord, ten bewijze dat hij geld van haar geleend had en sawahgrond daarvoor in onderpand gegeven.

N°. 11.

Vonnis no. 4a van 20 Mei 1922 van den raad van kerta's te Karangasem. (Grondenrecht; des adienstplichtige sawahs).

Eischer, de 40-jarige klian pengoeloen dēsa Bebandem I Radin, klaagt op 12 April 1920: „Gedaagde I Merta (van dēsa Kajoepoetih) beweert dat van hem zijn zeven stukken grond van dēsa Bebandem „jang dia ajahkan kedēsa”. Zes maanden geleden klaagde zijn verwant I Ngendon, dat gedaagde hem geen aandeel gaf in de sawahs

„jang haroes ia ajahkan kedēsa”. Ik ging toen de pipils na van de dēsagronden „jang diajahkan olēh orang kramadēsa” en vond toen dat er zeven zulke akkers „diajahkan mekramadēsa” door de vaders van I Ngendon en gedaagde en I Gendingan. De dēsaraad oordeelde, dat gedaagde aan I Ngendon behoorde af te staan een sawah di Dlod-sema dangin-margi (aan de zeezijde van de verbrandingsplaats, beoosten den weg?). Gedaagde stemde daarin toe, en ik maakte een nieuwe pipil op terzake dier zeven velden, vermeldend dat de sawah, gelegen daar en daar, ge-ajah-d werd (diajahkan) door I Ngendon, en de zes andere door gedaagde. Gedaagde teekende dat hij accoord ging met 'sraads besluit, waarop ik de oude pipil(s) vernietigde. Later vroeg I Ngendon mij vergunning zijn sawah „jang majahan itoe” te mogen verpanden aan iemand van Matjang. Dat gebeurde. Waarop gedaagde die sawah terugnam, beweerend, met negatie van wat pas was overeengekomen, dat die sawah nu juist de éénige akker was „jang majahan kedēsa”, en dat alle andere velden deel uitmaakten van de erfgoederen zijns vaders”. Het begrip „majahan kedēsa” verklaart eischer te beteekenen „membayar padjeg kepada dēsa”. De kramadēsa die sawahs of tuinen van de dēsa hebben, moeten bij de periodieke feesten in de poeradēsa „oeroenan wang” voldoen, benoodigd voor de aan te richten feesten, alsmede offeranden (banten) enz. voor de behoeften van de poera. Verder de godenhuizen, zoo defect, herstellen, enz. enz.

Gedaagde, de 50-jarige I Merta, van dēsa Kajoepoetih, zegt daar tegen in: „Alleen de sawah te Dlod-sema dangin-margin is sawah jang majahan. De rest is tanah loepoet (tida majahan), poesaka mijner voorouders. Dertig jaren geleden, toen kakēk I Salim nog leefde, had hij, de vader van I Tamboen, één dēsadienstplichtige sawah, groot 5 tebih of $\frac{1}{3}$ saih, te Dlod-sema dangin-margi; één woonerf te Kajoepoetih, maar dat was vrij. Zijn broer I Seridjeng, vader van I Tampoeagan, had: één dēsadienstplichtige sawah, groot 6 tebih of $\frac{1}{3}$ saih, te Dlod-sema dangin margi; een vrije sawah, groot 35 petjrakan, mede te Dlod-sema dangin-margi; een vrije sawah, groot 240 petjrakan, te Sega, en een vrije tuin balēr (bezuïden) dēsa Kajoepoetih. Zijn neef I Liang, vader van I Rejang, had één dēsadienstplichtige sawah, groot 8 tebih of $\frac{1}{3}$ saih te Dlod-sema dangin-margi; een vrije sawah te Dangin Lampoean, en een vrije tuin te Sesana. Mijn vader I Merta erfde I Salin's woonerf. Bij I Tampoeagan's overlijden werd diens poesakagrond getjampoet door I Goesti Nengah Djoengoetan van poeri Klodan te Karangasem, van wien ik den grond kocht voor 40 pekoe. Schriftelijke bewijsstukken heb ik daarvan niet, maar het geschiedde met medeweten van den kliang penjarikan dēsa I Srinawi en I Jamboel.

Ik erfde van mijn vader diens 6 tebih sawah en een erf. Van I Tamboen erfden diens kinderen I Ngendon en I Poendoeh zijn vijf tebih. I Ngendon verpandde er twee van aan I Madē Kotia voor 20 pekoe, I Poendoeh drie aan de sekehe dēsa Kajoepoetih. I Ngendon stierf, achterlatend twee kleinkinderen: I Ngendon en

I Tamboen, die door mij werden verzorgd, en ik loste de twee en de drie tebih sawah in.

I Rejang stierf, waarop mijn broer I Ktoet Merta zijn weduwe trouwde, en zich belastte met de zorgen voor I Rejang's achtergebleven zootje I Gendingan en de door I Rejang nagelaten gronden.

Toen I Ngendon volwassen was, wilde ik hem laten vervullen de ajahan zijns vaders en gaf ik hem diens 5 tebih sawah, maar hij eischte 5 + 6 + 8 tebih, dat is dus de heele sawah te Dlod-sema dangin-margi. Hij klaagde bij den kliang pengoeleen dēsa Bebandem, eischer I Radin, en verpandde inmiddels met diens verlof de 5 tebih die ik hem had afgestaan.

De zaak kwam voor den raad-dēsa, die besliste, eerst dat I Ngendon's vordering diende te worden toegewezen, aangezien ik, volgens eischers zeggen, 7 dēsadienstplichtige sawahs zoude hebben. Maar ik verzette mij ertegen; de zaak werd herbehandeld, en nu won ik haar: I Ngendon kreeg enkel die vijf tebih sawah. De klian liet mij een terzake dier beslissing opgemaakt stuk teekenen, en ik teekende zonder te lezen wat ik teekende. En daarop zei de klian, dat ik I Ngendon de geheele sawah Dlod-sema dangin-margi had af te staan, maar dat doe ik niet. De klian liet toen de kramadesa mijn klappers plukken in den tuin Sesana en de zeven velden nam hij in beslag".

De kliang penjarikan I Tjatri getuigt later op 20 Mei 1922:

Apa jang ditjeritakan olih eischer, semoanja itoe betoel, sebab saja djoega ikoet oeroes dalam perkara itoe. Tapi hal jang doeloedoeloena sebagai atoeran gedaagde itoe, tidalah saja tahoe, tjoema ada terseboet dalam pipil dari tanah tanah kepoenjaan desa jang diajahkan olih orang „krama-desa” masing masing ada terseboet namanja orang „krama-desa”, tapi tanah jang diajahkan itoe tida bisa sama rata, kadang kadang satoe orang mengajahkan 1 saih, kadang-kadang satoe orang ngajahkan 2 saih atau lebih, ada lagi jang 1 saih diajahkan olih banjak orang, tapi saja tida tahoe apa sebabnja begitoe, hanja kami orang jang djadi kepala desa terima pipil soedah ada terseboet begitoe. Tjoema orang „krama-desa” sama mengingati familinja sendiri sendiri, tida bolih tanah jang diajahkan itoe ditambahi atau dikoerangi, seberapa adanja tanah jang diajahken oleh nenek mojangnja itoe, sebegitoe banjaklah jang diajahkan olih anak tjoe-tjoenja sedapat dapatnja atsal sadja dia orang tiada melanggar perintahnja desa. Kalau ada salah satoe orang „krama-desa” jang tida menoeroet perintah desa, haroes tanah jang diajahkan itoe ditjaboet dan masoekkan di kas desa, goena sediaan dibelakang hari barangkali ada familinja jang tersalah itoe ada gantinja.

Adapoen tanah-tanah jang di ajahkan olih orang „krama-desa” itoe memang oepetinja atau tigasananja dibajar olihnja sebab silan dari tanah itoe dia jang ambil.

Dan pada soeatoe tempo bila ada keperloean boeat desa atau poera, lantas orang „krama-desa” pergi mengambil boeah-boeahan di dalam kebonan jang majahan itoe, sebab soedah memang adat dari dahoeloe begitoe”.

Gevraagd of die dēsadienstplichtige gronden door hun houders mogen worden verkocht of verpand antwoordt deze getuige:

„Memang bolih, atsal sadja ajahan kedesa itoe ditetapkan olihnja sebagaimana mistinja, tapi hal soerat keterangannya dibikinkan olih kepala desa tida bolih pake soerat keterangan dari kepala negeri, sebab orang „krama-desa” tida kena tjetjampoetan pada radja radja doeloe. Kalau ada jang tjampoet (tida poenja anak lekaki), haroes tanah poesakanja mendjadi haknja desa. Sandenja

tanah jang tjampoet itoe lebih doeloe bergade kepada orang lain, bolihlah diteboesi tanah itoe olih familinja jang tjampoet itoe, tapi misti membajar djoega ajahan kedesa.

Saperti atoerannja gedaagde, dia ngakoe dapat beli tanah poesakanja I Tampoeagan jang tjampoet banjaknja 2 saih sawah dan 1 tjoetak keboen dengan harga 40 peko kepeng, sandenja benar tanah itoe loepoet, mana bolih berharga moerah begitoe; itoe soeatoe tanda memang tanah majahan kedesa, sebab biasanja tanah jang majahan berharga moerah, karena sipembeli tida bolih tida misti membajar ajahan kedesa.

De raad van kerta's beslist: „Permohonan eischer I Radin dika-boelkan. Menetepkan toedjoeh bidang tanah jang terperkara mendjadi haknja dēsa Bebandem, dengan diajahkan olih saksi I Ngendon, jaitoe satoe saih sawah jang terletak di Dlodsema Danganmargi; ketjoewali dari itoe (6 bidang tanah) tetap diajahkan olih gedaagde, sama menoeroet ajahan jang telah soedah ditetapkan olih kramadēsa sabagai mana patoetnja”.

N°. 12.

Vonnis no. 38 van 17 Juli 1922 van den raad van kerta's te Karangasem. (Erfrecht; desadienstplichtige sawahs).

In een vordering van I Kradi en I Bangsing tegen hun aangehuwde oud-tante Ni Wiradi beslist de raad-dēsa van Linggawana in het district Abang op 11 April 1920: „Haroes sama dapat bahagian, jaitoe I Kradi, I Bangsing dan Ni Wiradi, masing-masing dapat sabahagian dari sawah dan tegal terseboet. Maka sebab soedah sama dapat bahagian tanah terseboet wadjiblah dia orang mengajahkan tanah itoe kedēsa sebagaimana mistinja. Djikalau tida tetep bolihnja mengajahkan kedēsa dengan salah satoe marika terseboet, berkoesalah orang kramadēsa mentjaboet tanah itoe”.

Op 22 Mei 1920 verklaart de 65-jarige Ni Wiradi die beslissing niet te willen volgen. Zij erfde de gronden in geschil van haren man I Wirada, die ze weer had van zijn vader I Sari. Van oudsher zijn het dēsadienstplichtige gronden (majahan kedēsa Linggawana), maar ze waren haars mans bezit, geen dēsabezit. De dēsaliēden van Linggawana zijn gewoon te „majahan kedēsa”, maar hun gronden zijn niet van de dēsa. Van de gronden van mijn schoonvader I Sari kreeg mijn man een sawah en een tuin, mijn zwager I Mintarada enkel een sawah. Die sawah van I Mintarada is nu in handen van diens kleinzoon I Kradi. Mijn man nam als sentana aan den tweeden zoon van zijn broer I Mintarada: I Kanganin, en deed zijn gronden inschrijven op naam van I Kanganin's zoon I Toenas. Na I Toenas' overlijden hertrouwde zijn weduwe Ni Toenas met I Toenas' broer I Galoeng, die tot sentana nam I Kradi's zoon I Djering. Die adopties zijn niet geperast, omdat de geadopteerden toch reeds familie waren, en aan den kliang dēsa werd daar ook niets van gerapporteerd.

De 38-jarige kliang dēsa van Linggawana I Serinoe zegt voor den raad van kerta's daartegen in: „Misti orang jang kerdjakan tanah itoe bajar padjeg pada dēsa, jaitoe jang diseboet „majahan”. Barangsiapa jang tida menoeroet atoeran dēsa wadjib tanah jang dipegang olihnja ditjaboet. Maka sebagai perkaranja Ni Wiradi

sekarang, sebab Ni Wiradi tida menoeroet kepoatoesan raad dēsa itoe, haroes tanahnja ditjaboet. Orang-orang dalam dēsa Linggawana sama sekali dari dahoeloe tiada kena „tjetjampoetan”, sebab tanah orang-orang disitoe semoeanja kepoenjaän dēsa”. Dat I Kanginan en I Djering geadopteerd zouden zijn, heet de kliang Ni Wiradi liegen. En verder: „Walaupoen Ni Wiradi masih hidoep, saharoesnja tidak bolih mengajahkan tanah itoe kedēsa, sebab orang prampoean. Lain perkara kalau orang laki-laki, sebab jang haroes dikenakan kepada orang kramadēsa itoe, jaitoe: gentēng bamboe, kajoe api, kedoeok dan jang lain-lain jang haroes dikerdjakan olih orang laki. Lain dari itoe haroes kasih oeroenan nasi atau toepeng dan lain-lain jang haroes dikerdjakan olih orang prampoean. Maka sekarang sebab Ni Wiradi soedah djanda, haroeslah tanah itoe dibahagi sebagai terseboet dalam soerat kepoatoesan itoe. Walaupoen sewaktoe ngabēnkan majitnja I Wirada ialah pakai hartabendanja sendiri, tapi jang mengerdjakan itoe, jalah familienja semoea”.

De raad van kerta's overweegt op 17 Juli 1922: 1. De gronden in geschil zijn van de kramadēsa Linggawana. Ook eischeresse Ni Wiradi erkent de op die gronden rustende verplichting „majahan kedēsa”. 2. I Kanginan werd als zoon geadopteerd door I Wirada, want I Kanginan's zoon I Toenas wordt genoemd in de diens grond betreffende pipil. 3. De beslissing van den raad-dēsa Linggawana behoort op verzoek van Ni Wiradi te worden vernietigd, omdat gedaagde, de kliang dēsa I Serinoe, toenmaals meerichte. Eischeresse, heel oud en veranderlijk, is toen door den gedaagde via den rechter sterk bewerkt.

En zoo luidt het vonnis van den raad van kerta's: „Permohonan dikaboelkan. Menetapkan tanah jang terperkara tetap dikoeasakan olih eischeresse serta menerimakan kepada saksi I Djering boeat diajahkan medēsa sebagaimana mestinja. Menerangkan sementara kadoea fēhak ini menoenggoe katetapan kepoatoesan ini, maka tanah jang terperkara masih tetap dipegang olih kramadēsa Linggawana”.

De resident zendt op 9 December 1922 de zaak aan den raad van kerta's terug ter herbehandeling. Hij zegt niet te begrijpen hoe het meespreken van den kliang dēsa Linggawana ter vergadering van de dēsavereniging van 11 April 1920 aan den raad van kerta's een motief kan opleveren om de toen genomen beslissing nietig te verklaren, en hij acht zulk ingrijpen niet onbedenklijk. Het betreft hier gronden, waaromtrent in verschillende gemeenten verschillende gebruiken bestaan, en zooals die schriftelijk geformuleerd zijn dan wel mondeling worden overgeleverd, dienen zij te worden nageleefd. Met gezag daarover te oordeelen zal wel in de eerste plaats aan de dēsaoeverheden gegeven zijn. Gaat de raad van kerta's zich daar lichtvaardig in mengen, licht dat zij dan het zelfbewustzijn, de zelfstandigheid en de durf tot handelen bij de dēsabesturen schaden. Is er in casu niet al te lichtvaardig ingegrepen in de dēsasouvereiniteit? vooral ook waar niet eenmaal blijkt van een diepgaand onderzoek naar de plaatselijk geldende instellingen?

N°. 13.

Vonnis no. 46 van 7 Augustus 1922 van den raad van kerta's te Karangasem. (Ontneming aan een „jaje” van zijn ambtsveld, Tenganan).

Eischer, de 60-jarige I Laleh, gewezen saje dēsa of jajē [of jaje?] di balai agoeng te Tenganan, vordert een sawah te Toja ketipat en een tuin te Tiing dēsa, thans in handen der krama dēsa Tenganan, en daagt daarvoor de zes klang's dier dēsa: I Wirna, I Lipet, I Ranis, I Sarni, I Tetep en I Wales¹⁾, voor den raad van kerta's.

De eisch wordt afgewezen en de gronden in geschil verklaard te zijn „tetap haknja dēsa Tenganan”. (Maar den krama dēsa wordt gelast eischer met zijn zeven kinderen onderhoud te geven: menjakap kebon, ieder 500 petjrakan klas 3. Anders mag eischer blijven bewerken de gronden in geschil en blijven behouden de betrekking van jaje).

Het tusschen haakjes geplaatste gedeelte van die uitspraak wordt door den resident geschrapt. Voor het overige keurt hij het vonnis goed.

Wat was de geschiedenis, die aan het vonnis vastzat?

De ajahan van I Pandes was „mendjadi saje dēsa (jajē di balai agoeng)” en daarvoor had hij een tuin van de dēsa te Tiingdēsa²⁾. Hij stierf zoonloos, maar hij had een dochter die gehuwd was met I Laleh³⁾. I Laleh nu volgde zijn schoonvader op en kreeg diens boektuin te Tiingdēsa, en verving hem als jaje in de balai agoeng. Als zoodanig had I Laleh te zorgen, dat er voldoende brandhout en klapperdoppen waren, wanneer er gekookt moest worden in de balai agoeng; en na afloop van feesten had hij de balai agoeng te reinigen evenals ook de tikars en talenan. Van wat er overbleef van de spijzen der dēsaleden daar, mocht hij een passend deel nemen, en bij het oogsten op de sawahs van de dēsa⁴⁾ moest hij worden verwittigd om de asil in ontvangst te nemen van padi, ketēla en dja-goeng⁵⁾. Dan had hij een van de klangs te waarschuwen, welke vier man den oogst zouden weghalen (nedeg of nodije). I Laleh liet echter die waarschuwing achterwege en ging zijn eigen gang. De klang's verboden hem, maar hij luisterde niet. Hij haalde den oogst weg met zes man. Geroepen er over te praten, kwam hij niet. En zoo besloten de klangs, hem te schrappen als „lid adat isti adat dēsa Tenganan (balai agoeng)”, en de boektigronden van hem terug te nemen ten behoeve van zijn vervanger. Die vervanger moest ook weer worden genomen uit I Laleh's familie, waarin de betrekking van oudsher thuis behoorde. De leden dier familie waren vroeger slaven van de krama dēsa. Gewassen van het erf of uit de sawahs en tuinen van den jaje werden gerekend te zijn onrein (leteh), wat

1) Vermoedelijk zijn dit zes van de twaalf klang bahan.

2) En een sawah te Toja ketipat. Of werd des joje's boekti daar later pas mee uitgebreid?

3) Wat voor soort huwelijk? Selidih?

4) Welke of wat voor soort sawahs van de dēsa? Deelbouw-sawahs?

5) Voor wien was die asil?

voor dien jaje het voordeel had, dat er van zijn aanplantingen geen belasting in natura werd geheven voor tempelfeesten als van de gewassen van anderer tuinen en erven. De familie van den jaje (evenals ook de familie van den „pasek” die den „kaoeng” — dekbeer — van de dēsa had te verzorgen) stond onder voogdij van de krama dēsa, b.v. wanneer de jaje trouwde, kochten de krama dēsa hem de vrouw. Daarentegen, wanneer zijn dochter huwde, waren het de krama dēsa die haar verkochten, zij het dat den vader de prijs op diens verzoek wel werd gelaten.

N°. 14.

Vonnis vanden raad van kerta's te Bangli van 30 September 1922 no. 42 crimineel. (Overspel; huwelijk met vrouw van lageren adel; huwelijksaanzoek).

I Dēwa Poetoe Boekian, poenggawa van Bangli, klaagt:

„In den nacht van 5 op 6 Augustus 1922 te omstreeks 12 uren, werd ik gewekt door boedak I Poepon: In een huis van mij, naar het Westen toe, zou een dief zijn! Ik stond op en ging kijken met I Poepon, en bij ons voegde zich boedak Kan Madē Kanten. Ter plaatse gekomen zagen wij niets, en de randjau's op de muren stonden nog goed. Ik liet I Poepon een lamp halen. Ook met die lamp viel er van buiten niets te ontdekken. Dus besloot ik de huizen van binnen te onderzoeken. Het eerste waar wij binnen wilden gaan was dicht en van binnen gesloten. I Poepon riep om open te doen, en men deed open, en ik zag mijn vrouw Toe Madē Tjameng, zonder licht. Zij zeide mij, dat zij zoo juist was gaan menstrueeren. I Poepon gelastte ik binnen te gaan. Met zijn lamp keek hij naar apad-apad en toekoeb, maar hij vond niets. Ik liet een paar andere huizen doorzoeken, maar ook daar werd niets ontdekt. Daarop werd het eerst doorzochte huis nog eens weer bekeken, en ook keek men daar onder het bed... Kan Madē Kanten riep mij en deelde mij mee, dat mijn boedak Doewa Rai Pegoeg daar onder de balai lag. Ik keek vanuit de deuropening en zag het. Ik zei hem te voorschijn te komen. Hij kwam „Ngoediang ditoe Pegoeg?” (waarom zat je daar P.?) „Tida!” „Wat deed je daar?” „Tida!” „Nog eens, wat deed je daar? Spreek de waarheid!” „Antoekanē Toe Madē seneng ring titiang, tiang meriki mamitang tjanang” (omdat T. M. mij welgezind is kwam ik hier om sirih te vragen). Dat was een zacht ingekleede bekentenis, dat men overspel had gepleegd. (Mademen-demenan, maseneng-seneng, mamelah-melahan, madjелеk-djелеkan zijn alle euphemismen voor datzelfde begrip). Ik trok de concludse: „Dus je houdt het met Toe Madē Tjameng?” (tjendeknē tjai memitre?). Maar Toe Madē Tjameng interrumpeerde: „Titiang tan wēnten!” waarop ook Doewa Rai Pegoeg ging ontkennen. Ik vroeg niet verder, want de zaak was duidelijk genoeg. Ik joeg ze allebei naar buiten en wilde ze opsluiten. Maar vrezend, dat ze zich zouden ophangen of brand maken, zei ik Kan Madē Kanten, hen binnenshuis te bewaken. Dat durfde Kan Madē Kanten

echter niet aan, en zoo moest ik wel Doewa Rai Pegoeg vastbinden aan een paal van de balai gdē, terwijl ik Toe Madē Tjameng opsloot in de badkamer, onder bewaking van Kan Madē Kanten en I Poepon.

Eenige maanden tevoren had ik Doewa Rai Pegoeg al eens ge-waarschuwd, niet zoo veel te praten met mijn vrouwen, wanneer hij in de keuken koffie ging koken enz. Doewa Rai Pegoeg is Ksatria van lage „djadjaran”. Hij ondernam het de vrouw te be-naderen van mij, edelman, en ten verzoeken van de familie klaag ik ook, dat hij zich vermengde met eene Ksatria-vrouw van edeler bloed dan het zijne. Moge hij worden gestraft!

Mijn huwelijk met Toe Madē Tjameng werd gesloten zonder dat daarbij werd geofferd. Maar in mijn familie wordt niet ge-banten-t dan bij huwelijken met eigen verwanten van gelijken adel; ten minste, banten is in andere gevallen geen vereischte. Huwen wij een vrouw van minder edel bloed dan het onze, dan wordt het huwelijk ge-wettigd daardoor, dat de vrouw niet meer uitgaat naar de pasar enz. zonder voorafgaand verlof”.

Dēwa Anom, vader van Toe Madē Tjameng, vertelt:

„Zes jaren geleden kreeg ik bezoek van een gezantschap van I Dēwa Poetoe Boekian, te weten: Ni Dēsak Poetoe Boekian met vier temen's, brengend ketipat en bantal (djadjan) als gagapan (oleh-oleh) en zeggend, dat mijn dochter gevraagd werd door I Dēwa Poetoe Boekian, „kalau ada djadonja akan dipakai bini”. Ik sloeg dat voorwaardelijk aanzoek af. Maar een jaar later, na de aard-beving, kwam er weer een zendeling, Djro Madē geheeten, met de boodschap, dat mijn dochter gevraagd werd te komen in de poeri van I Dēwa Poetoe Boekian, die haar enkel maar eens wilde zien. En zij ging, onder geleide van haar stiefmoeder Djro Nakse en ver-dere familie. Den volgenden dag kwamen zij terug. I Dēwa Poetoe Boekian had niets gezegd. Twintig dagen later kwam diens stief-moeder met een parekan I Goenem mij vertellen, dat mijn dochter dien zelfden dag nog in de poeri zou komen, volgens last van I Dēwa Poetoe Boekian. Uit vrees gaf ik toe, en dien dag ging zij, begeleid door hare familie; en ik zelf ging ook mee. Van te voren zeide ik tot mijn dochter: „Je wordt gevraagd door I Dēwa Poetoe Boekian, kalau ada djadomoe kamoe akan dipakai bini. Of je zijn vrouw zult zijn of niet, stellig zal hij mij dat zeggen”. Gekomen in de poeri, zei I Dēwa Poetoe Boekian: „Laat ze maar eerst hier om haar moeder wat te helpen”. Bedoeld werd de moeder van I Dēwa Poetoe Boekian, die mijn nicht is. Sinds sprak I Dēwa Poetoe Boekian niet meer tot mij of mijn familie, en zoo weet ik niet, of hij mijn dochter tot vrouw nam, ja dan neen. Maar om het huwelijk te wettigen, moestinja dia disakapang I Dēwa Poetoe Boekian (had I. D. P. B. haar een bewijsstuk moeten geven) en had hij het mij moeten zeggen, en vervolgens had mij de ketipat dan bantal (djadjan) behooren te zijn gebracht, en in mijn roemah dēwa had men dienen te offeren, om bekend te maken dat Toe Madē Tjameng zou verblijven in de poeri om als vrouw te dienen. Dat zoude zijn geweest „pedjati”

(echting). (of: dan zoude zij zijn geweest „padjati”, zijn wettige echtgenoot?)”.

De beslissing van den raad van kerta's luidt: „terdakwa trang salah dratikrama; patoet dihoekoem selong 2 taohon lamanja ka Sasak, sesoedah kepoatoesan ini dibenarkan”, d.i.: beklaagden zijn duidelijk schuldig aan „dratikrama” (overspel); terzake worden zij gestraft met verbanning naar Lombok voor den tijd van twee jaren na bekrachtiging van deze afdoening.

De controleur van Gianjar-Kloengkoeng schrijft per brief van 22 November 1922:

„Met dit vonnis kan ik mij niet vereenigen. Niet alleen hebben de pedanda's te Bangli uit het oog verloren dat met de afschaffing der vorsten ook de rechten der vorstenafstammelingen zijn veranderd maar ook is de rechtspositie zooals die in den vorstentijd was niet zuiver in het oog gehouden.

In den vorstentijd gold voor alle rangen en standen dat voor de wettigheid van het huwelijk noodzakelijk was het mewidiwedane, bestaande uit mekalah-kalahan en mesakapan, ceremoniën in het huis en den huistempel van den man, en het mepedjati, ceremoniën in het huis en den huistempel van de vrouw. Het was niet steeds noodig dat de bruijom zelf het mewidiwedane meemaakte, hij kon zich daarbij in sommige gevallen laten vervangen, meestal door zijn kris, soms een ring of ander lijfsieraad, welk voorwerp aan een bamboe bevestigd en als man aangekleed in zijn plaats trad. Over het algemeen had bij aanzienlijken het mewidiwedane voor vrouwen van minderen rang of stand plaats nadat zwangerschap was verwekt, doch voor de geboorte, daar anders het kind bebindjat (astra) zou zijn. Slechts in Karangasem is vereischt dat het mewidiwedane vóór het intreden der zwangerschap plaats heeft, eveneens op straffe van bebindjat.

Behalve wettige vrouwen bevonden zich in de poeri's sangkringan of pohongan ook wel penjeroan-dalem of larangan-dalem, dat zijn tot echtgenooten bestemde meisjes, daartoe aan de ouders gevraagd, welke af of niet echtgemeenschap met hun aanstaanden echtgenoot hebben gehad, maar nog niet het mewidiwedane hebben vervuld. Deze meisjes onderscheiden zich slechts in zoover van de gewone penjeroan of larangan, ook wel larangan djabe (huisbedienden), dat zij iets beter gekleed gingen, een weinig minder zwaren arbeid verrichtten, en vanaf de puberteit de poeri niet zonder geleide mochten verlaten. Zij werden echter niet voor volle vrouwen aangezien en deelden geenszins hun bevoorrechte positie.

Dit blijkt ten duidelijkste uit het feit dat een huwelijk van iemand na den dood zijns vaders met diens gewezen sangkringan volgens godsdienstige of adatwetten niet strafbaar is (al acht men zulk een verhouding minder behoorlijk), en eveneens geeft gemeenschap met een anderen man niet het delict overspel maar „melanggar larangan”, zoo genaamd, toen de vorsten te Badoeng, hun sangkringans tegen aanranding willende beveiligen, dat feit in de pesoera Badoeng aldus qualificeerden en met 44 pekoe strafbaar stelden. Ook het Wetboek

agama artikel 116 stelt het huwen met de aanstaande vrouw van een ander onder denzelfden naam of ook wel „amandel toekon” strafbaar, en wel met de teruggave der dubbele koopsom en een boete van 40 pekie. Men heeft hier echter vermoedelijk in de eerste plaats op het oog de nog in het ouderlijk huis wonende verloofde, vandaar dat de boete in het artikel uit de pesoeera Badoeng iets zwaarder is. In artikel 116 W. A. wordt geen verschil gemaakt tusschen rechten van hooger en lageren in rang of stand of kaste. Indien echter de belangen van een vorst zijn geschonden, legt artikel 180 W. A. de doodstraf op.

Hiermede komen we aan het tweede punt nl. de vorstelijke privilegien. Het lijdt geen twijfel of deze zijn met de vorsten verdwenen, zoodat voor de afstammelingen geen ander recht geldt dan voor anderen van gelijke kaste. Artikel 180 blijft dus buiten beschouwing.

In het onderhavige geval nu is het duidelijk dat wij met eene sangkringan te doen hebben, niet met eene wettige echtgenoot. Het gepleegde feit wordt geheel gedekt door het artikel uit de pesoeera Badoeng, mij door Tjokorde Raka van Oeboed aangewezen, luidende: „Wājan ngerangkatang larangan penjeroan ring dalem adankarsani wenang nawoer penoekoe 44 pekie; jan mekose wenang dande pinatinan”: Wanneer iemand met een penjeroan dalem wegloupt (haar tot vrouw neemt) met instemming van de vrouw, is de boete 44 pekie; geschiedt het met dwang, dan is hij des doods schuldig. Dit artikel behoort dus toepassing te vinden met oplegging van een boete van 44 pekie ten bate van de districtskas van Bangli, zoodat ik bepleef in overweging geef het dictum in dien zin te wijzigen.

Het hierbij gevoegde request no. 74 — (protest tegen de te lichte bestraffing van deze zeer ernstige zaak door den raad van kerta's) — vindt in dit schrijven zijn beantwoording”.

De assistent-resident van Zuid-Bali oordeelt op 29 December 1922, dat het hier geldt het delict „para dara”, dat volgens het wetboek Koetara Agama strafbaar was met een geringe boete. In casu lijkt een boete groot f 25 voor iederen beklagde passend.

Dat oordeel grondt hij op een door den geletterden sedahan agoeng Maron te Dēnpasar voor deze gelegenheid samengestelde Maleische verhandeling nopens het Balische huwelijksrecht. Die tekst luidt als volgt:

Dari hal perkawinan.

Sepandjang hamba poenja pengatahoean, djika menoeroet loka deresta, artinja tjara oemoem, bahwa tentang adat perkawinan itoe djalannja ada doea roepa misalnja:

a. Kawin dari asal moelanja bertoenganan, diseboet agagelan boeat saudara sama saudara¹⁾, atagan bagai bangsawan sama bangsawan dan sasangkringan atau sasangkrebhan oentoe bangsa radja-radja dan para bangsawan jang berpangkat antara bangsa lebih rendah jang dibawah koesanja.

1) Lees: „soedera sama soedera”.

b. Kawin dari asal moela mentjoeri, artinja tida dengan pangatahoean orang toea si gadis baikpoen kedoea laki perempoean itoe soeka sama soeka. Maka bahagian hoeroef a banjak-banjak dilakoekan oleh bangsa triwangsa, ada djoega sabahagian ketjil oleh pehak bangsa soedera.

1. Adapoen jang dianggep bertoenangan sjah itoe, jaitoe apabila pehak lelaki soedah menjerahkan penglarang atau radja panomah bagai bangsawan, artinja soeatoe tanda boekti menerangkan bahwa mereka soedah bertoenangan jang sjah, lebih teges menerangkan bahasa si prempoean itoe soedah selakoe larangan (atas kakoeasaan) lelaki jang mengelarang itoe.

Bahwa matjamnja jang diseboet pangelarang atau radja panomah tadi, jaitoe katoepat bantal (kwe-kwe), siri, pinang, dan pakean salengkapnja, dan waktoe membawanja itoe dengan diantar oleh satoe doea orang Pendita prempoean (Pedanda Istri) serta lain-lain sanak permili dari pehak lelaki, lagi poela dibrinja satoe doea orang boedak perempoean, oentoe mendjadi pandjroan (pengajah) gadis jang dipinang itoe. Tetapi kalau boeat orang kebanjakan atau bangsa Soedera, tjoekoeplah penglarangnja¹⁾ itoe dengan katoepat bantal (koewe-koewe) sahadja, djoega diantar oleh satoe doea orang perempoean toea, serta lain permili dari pehak lelaki. Kalau bagai bangsa radjaradja dan para bangsawan jang berada, adatnya saben anam boelan sekali pada dekat hari galoengan dan saben hari kelahiran si gadis, biasa diadakannja oetoesan kepada toenangnja itoe dengan membawa barangbarang mentah-mentah, seperti: beras, ketan, goela, pisang, teboe, katjang-katjang, ayam, itik dan lain-lain pakaian sapantesnja.

Kemoedian dekat-dekat akan mengambijnja (dekat hari kawin) diadakannja lagi oetoesan dengan membawa barang-barang pakaian selengkap dan oleh-oleh sekadarnja, jang diseboet nama penangsek²⁾, artinja pemberian taoe bahwa si toenangan akan lekas diambil; tetapi hal ini hanja biasa dilakoekan oleh bangsa radja-radja dan para bangsawan jang berada sahadja.

2. Pada dewasa hari kawin atau dibelakang harinja diroemah lelaki disediakanja sadji-sadji pasakapan jang dinamakan pekala-pekalahan atau sadji pakeroban bagai bangsa bangsawan; pada petang hari lantas si perempoean diambil dibawa keroemah si lelaki dengan dipapag dan diantar oleh beberapa orang dan sanak permili laki perempoean dari kedoea pehak terseboet, setelah sampai laloe sadji-sadji tadi dilakoekan sebagaimana jang telah kedjalanan; dan bila pekerdjaan itoe besar, biasa sadji-sadji perkawinan itoe dipersaksikan oleh pendita, jaitoelah jang diseboet sahawidi-wedanâ, artinja sadji persaksian kepada dewa dengan dipersaksikan wêda Pendita.

Kemoedian sesoedahnja ada 11 hari berselang dari hari kawinnja atau lebih, laloe penganten laki perempoean ngoenja (datang) karoe-

¹⁾ Hal ini terseboet djoega sedikit dalam paswara Badoeng panglarang ± harga 2000 kepeng. — Noot van het origineel.

²⁾ Paningset?

mah mertoeanja (karoemah istrinja), dengan membawa ketoepat bantal dan sadji-sadji sebagai jang dikata oleh orang djaoeman¹⁾, oentoek katoer dimana sanggah (pameradjannja) si perempoean, kalau penganten itoe sama bangsa mereka teroes menjembah disitoe dengan diarak orang banjak, setelah habis kaperloean disitoe maka pada hari djoega penganten mesti kembali poelang, dan barang-barang djaoeman ketjoeali jang bekas katoer kepada dewanja oleh pehak perempoean biasa dibagi-bagi kepada orang-orang bandjar jang dekat beroemah tangga disitoe. Menoeroet sepanjang hamba poenja pendapatan itoelah jang diseboet perkawinan sjah²⁾.

3. Adapoen perkawinan jang dari asal moela mentjoeri itoe menoe-roet sepanjang adat, biasa dilakoekan sebagai jang terseboet dibawah ini:

a. Pertama kali setalah si gadis dilarikan oleh silelaki, lantas pada masa itoe pehak lelaki mengadakan satoe oetoesan mendapatkan orang toea sigadis tadi, goena memberi taoekan bahwa anaknja itoe diambil oleh si Anoe, maksoed soepaja orang toeanja itoe tidak bingoeng mentjari anaknja kesana kemari. Kalau boeat bangsa soedera setelah ketahoean begitoe, biasa pada waktue itoe djoega teroes dipoekoelkan kentongan, sebagai memberi siaran jang ia telah kehilangan anak, tetapi bagai bangsawan, djarang kedjalanan jang begitoe.

b. Kemoedian kira-kira 7 hari berselang selaat-laatanja dalam seboelan disitoe pehak lelaki lagi mengadakan satoe soeroehan kepada orang toea si perempoean, memberi taoekan bahwa pada hari anoe sanak permili pehak lelaki akan datang disitoe perloe meloekoe atau mepradang wirasa, artinja minta ampoen (berdamai), dari itoe diharep soepaja pada hari jang ditetapkan semoea permilinja jang berwadajib (orang toea-toea) sama tinggal diroemah.

c. Kalau permintaan tadi soedah diterima laloe pada hari djandji, sanak permili dari lelaki berdatang disitoe boeat beremboeg (berdamai). Tetapi apabila permintaan terseboet tida diterima atau ditinggalkan pergi oleh kang adroewe wirang (pehak perempoean) wadjablah pehak lelaki teroes sadja berdatang beroelang-oelang sampai tiga kali, dan setelah sampai tiga kali djoega tida ditrima (tidak dihindahkan) wadjablah si gadis itoe teroes sahadja dikawin atau diadjak poelang karoemah si lelaki, kalau kebetoelan si gadis tadi ditaroeh di lain tempat, perkara boleh tinggal di belakang.

d. Perbedaän kawinnja bangsa radja-radja atau parabangsawan jang berpangkat antara soedra dan bangsa dibawahnja jang tida berpangkat memang soedah lazim kedjalanan bahoea makala-kalaän itoe, si lelaki diganti sahadja dengan keris, dan biasa poela makala-kalaän dilakoekan setelah prempoean itoe baroe abis potong gigi.

¹⁾ Hal ini terseboet djoega sedikit dalam pesoewara Badoeng, djaoeman ± harga 5000 kepeng. — Noot van het origineel.

²⁾ Dimana wet agama katja 110 No. 206 terseboet djoega perkawinan sjah apabila soedah menjerahkan walagara (bijaja kawin) kepada krama desa. — Noot van het origineel.

Kalau perempoean itoe bangsa soedra moelai itoe baharoelah ia diberi poengkoesan (nama) rabi atau pamekel (bini sjah), lebih tegees panggilan jang tetap oempama: Djro Sekar, Djro Naja Raga, Djro Somo Patra, atau lain-lain nama.

Djadi kalau begitoe njata sekali bahwa makala-kalaän itoe mendjadi tanda sjahnja berlaki bini. Kalau tida begitoe si perempoean masih tinggal diseboet nama sangkringan atau papingitan, ja djoega maksoednja larangan. Adapoen djika menilik dari sependjang perhadatan terseboet diatas, maka tentang perkaranja I Dewa Poetoe Boekian, Poenggawa district Bangli, antara Toe Made Tjameng, beloemlah boleh dianggep berbini sjah, hanja Toe Made Tjameng itoe baharoe atas nama sasangkringan (larangan). Tetapi walaupoen demikian dari sebab ia soedah atas nama sasangkringan, wadjiblah djoega si terdakwa dikenakan hoekoem sebah salah berani makakaroeh (drati krama = berzinah) kepada sasangkringan orang lain (toeannja). Hal ini terseboet didalam Koetara Agama katja 4 no. 8 kasalahan itoe dinamakan anglangkahi karanghoeloe, maskipoen perempoean itoe soedah rabi baikpoen sasangkringan.

Lain dari pada itoe boleh djoega diambilkann pertimbangan, maka didalam Koetara Agama katja 76 no. 161 terseboet jang dinamakan Para Dara itoe jaitoe kalau ada orang lelaki selakoe soeka kepada perempoean larangan: seperti koerenan anak jwadin gagelan anak, maksoednja kalau ada orang lelaki soeka pada bini orang, meskipoen toenangan orang, kedoeanja itoe poen soedah teranggep salah djoega.

N°. 15.

Vonnis no. 22 van 19 Juni 1919 van den raad van kerta's te Tjakranegara. (Gronden- en schuldenrecht; paoeman).

In 1912 of 1914(?) klaagt eischer I Wajan Trawi: Zijn vader I Gdē Trawi heeft in 1906 200 pekoe geleend van de bandjargenooten wier klian hij was, en de opbrengst van zijn sawah, die werd ge„sakap”t door Ama Bar, ad 300 tjekel padi per jaar, betaalde hij hun als rente. Het bandjarlid I Wajan Gina vroeg de sawah te mogen sakappen voor 400 tjekel, en hij kreeg ze. Twee jaren geleden heeft I Gdē Trawi zijn schuld afbetaald. De bandjarleden vroegen toen allen de terugbetaalde gelden te mogen leenen. Poenggawa I Goesti Njoman Wanasara die daarvan hoorde, besliste dat wie de hoogste rente bood het geld zou mogen leenen. Dat was eischer I Wajan Trawi, en hij betaalde sinds 400 tjekel 's jaars rente aan de bandjargenooten. De sawah nam hij I Wajan Gina af en liet ze sakappen door gedaagde I Komong Plongoh, ook voor 400 tjekel 's jaars. Anderhalf jaar later was I Gdē Trawi gestorven. Als klian volgde zijn zoon, eischer I Wajan Trawi, hem op. Deze betaalde den bandjarlieden de van hen opgenomen gelden terug, en wilde daarop ook terugnemen de sawah van gedaagde I Komong Plongoh, die evenwel de teruggave weigert, bewerend dat de sawah „paoeman” zou zijn.

Gedaagde I Komong Plongoh zegt: In vorstentijd maakten wij

met ons zeventienen een bandjar. Eischers vader was klian. De vorst begunstigde ons met 11 tenah droewē dalem, waarvan $9\frac{1}{2}$ in soebak Gebang en $1\frac{1}{2}$ (die waarom het hier gaat) in soebak Sajang-sajang. Van de $9\frac{1}{2}$ tenah in soebak Gebang bestemden wij $1\frac{1}{2}$ tot petjatoe van den klian, en de 8 resteerende verdeelden wij onder de 16 bandjarleden, zoodat ieder $\frac{1}{2}$ tenah kreeg. De $1\frac{1}{2}$ tenah, thans in geschil, maakten wij tot „paoeman”, in afwachting dat er leden zouden bijkomen, waarvoor gronden noodig zouden zijn. De paoeman, in beheer bij den klian, bracht jaarlijks 400 tjekel op, die de klian verdeelde onder de bandjargenooten. Sinds Lombok onder gouvernementsbestuur kwam, ging de klian echter bewerden, dat de paoeman van hem was. Het geschil werd den pepatih voorgelegd, die den klian in het ongelijk stelde. De sawah werd hem ontnomen en in sakap gegeven aan I Wajan Gina, die jaarlijks 400 tjekel betaalde, ter verdeling onder de bandjargenooten. Negen jaar geleden werd mijn zoon I Wajan Gesah volwassen en heerendienstplichtig. Hij kreeg toen $\frac{1}{2}$ tenah van de sawah in geschil en de resteerende tenah kreeg hij in sakap, terzake waarvan hij jaarlijks $\frac{2}{3}$ van 400 tjekel of 266 tjekel opbracht. Vier jaar geleden werd ook I Gdē Djimbar volwassen en heerendienstplichtig. Hij kreeg $\frac{1}{2}$ tenah van den door mijn zoon gesakapten grond, waarvan dus slechts $\frac{1}{2}$ tenah resteerde, maar ook die laatste $\frac{1}{2}$ tenah werd twee jaar geleden afgestaan aan I Kadē Kondol, die toen volwassen en heerendienstplichtig werd. Alle grond was nu schoon verdeeld. Ieder had $\frac{1}{2}$ tenah en er was geen paoeman meer over. Toen stierf mijn zoon, nalatend een jong kind I Nengah Goepoek. Ik nam het sawahaandeel van mijn zoon voor diens zoontje in beheer, en verzocht eischer de verandering te doen registreeren. In de boeken nu bleek eischers vader nog abusievelijk vermeld te staan als eigenaar. Eischer weigerde redres. De sawah was zijn poesaka, beweerde hij. Inderdaad heeft eischers vader geld geleend indertijd van de bandjarleden, 100 rijksdaalders, en daarvoor had hij te betalen een rente van 500 tjekel padi. Van dat geld pachtte hij een sawah in soekoe Gebang van I Wajan Tlaga van Pagesangan, en met padi van die sawah betaalde hij de verschuldigde rente.

Op 24 December 1914 stelt de fungerend controleur voor de agrarische aangelegenheden op Lombok eischer I Wajan Trawi in het gelijk. I Komong Plongoh legt zich daar niet bij neer: zijn getuigen zijn niet gehoord en eischer is niet beëdigd, klaagt hij, en ten overstaan van den pepatih was vroeger eischers vader in het ongelijk gesteld.

Bij vonnis no. 25 van 10 September 1915 doet de raad van kerta's het I Komong Plongoh winnen. Maar een van de leden van de rechtbank, Sang Gde Wajan Sideman, weigert te teekenen (om redenen die met de zaak niet te maken hebben. Op 3 Mei 1917 wordt de padanda wegens dienstweigering geschorst).

Op 19 Juni 1919 wordt de zaak herbehandeld. De eisch van I Wajan Trawi wordt afgewezen, mits gedaagde I Komong Plongoh

en diens getuigen hun verklaringen binnen acht dagen na aanzegging van de bekrachtiging van het vonnis door den resident, ter terechtzitting onder eede bevestigen. De sawah in geschil is dan pengajahgrond tot gelijke deelen van de getuigen I Gde Djimbar, I Kade Kondol, en I Nengah Goepoek. Zweert men niet, dan wint eischer I Wajan Trawi.

N°. 16.

Vonnis no. 8 van 23 Januari 1920 vanden raad van kerta's te Tjakranegara. (Gevolgen van vóórhuwelijksche conceptie ten aanzien van den staat van het in huwelijk geboren kind).

De 24-jarige Brahmaan Ida Wajan Kaochan, zoon van Ida Gobēg alias Ida Madē Tlaga en Idajoe Gdē, klaagt over zijn oom (vadersbroer), den 48-jarigen Ida Wajan Kalēr Lempoeng, die hem niet wil toestaan in te lossen de sawah van wijlen zijn vader, welke die oom in pand heeft, bewerende die oom, dat eischer niet het erfgoed zijns vaders behoort te ontvangen, omreden hij niet diens wettige zoon zou zijn. Immers waren zijn ouders nog niet wettig gehuwd, toen klager reeds geconcipieerd was. Die voorstelling van zaken nu noemt eischer leugenachtig. Wijlen Padanda Istri Nengah Sabali zegende het huwelijk zijner ouders in, en Ida Madē Kali Angat en Ida Madē Oka Sangka, die beiden nog leven, waren daarvan getuigen.

Gedaagde, beide evengenoemde Ida's en eischers moeder worden gehoord, en hun overeenstemmende verklaringen wijzen uit, dat klagers oom waarheid heeft gesproken. Een kleine kwarteeuw geleden was Ida Gobēg weggelopen met Idajoe Gdē, en tien dagen later, terwijl zij zich nog verborgen hielden, was Idajoe Gdē reeds zwanger gebleken. In den familieraad was toen besloten, dat het kind, dat stond geboren te worden, niet zou worden toegelaten tot het masidikara (sembah-menjembah), maar „dari bahasajan” zou hij als gewoon lid van de familie mogen gelden. Eischer nu was dat kind.

De rechtbank overweegt: Een kind, geboren uit een zwangerschap, dateerend van vóór het huwelijk van de moeder, is niet wettig, behalve wanneer de familie het als wettig erkent en het mee laat „sidikara”. Waar nu duidelijk blijkt, dat klager geboren is uit een zwangerschap van vóór het huwelijk zijner moeder, en hij door zijn verwanten niet als een wettig geborene wordt beschouwd — immers, hij wordt niet genoodigd te „sidikara” — daar behoort zijn vordering te worden afgewezen, en ware te bepalen, dat, nadat de bekrachtiging van het vonnis zal zijn bekend gemaakt, eischer den titel „Ida” niet meer zal dragen, en hij enkel het praedicaat „I” zal gebruiken. De uitspraak is dienovereenkomstig.

Eischer klaagt op 25 Februari: De raad van kerta's besliste in mijn nadeel. De sawah mijns vaders kreeg mijn oom, en mijn kaste-titel werd mij ontnomen. Toch werd ik tot heden door mijn familie steeds als Brahmaan behandeld, en door getuigen kan ik bewijzen,

dat het met mijn geboorte en mijn bangsa wel degelijk in orde is.

De controleur van West-Lombok schrijft op 23 Maart: Vóór het huwelijk van klagers ouders was in den familieraad reeds besloten, om het kind dat zou worden geboren als onecht te beschouwen; maar naar buiten werd dat geheim gehouden. De leden van de rechtbank en allen die daar nu van hooren, voelen zich door die geheimhouding bedrogen, daar zij klager steeds als Brahmaan hebben behandeld, en zooals nu blijkt, ten onrechte.

De resident vraagt op 4 September, of eischer in de gelegenheid is gesteld geworden, al zijn getuigen te doen hooren; of de kaste van een Brahmaansche, die een kastelooze baart, onaangetast kan blijven; en of de familie eischer niet alsnog zou willen erkennen als volwaardig lid, en hem uitnoodigen te masidikara.

De controleur antwoordt, dat het vonnis niet anders kan luiden. Eischer bracht ter terechtzitting geen getuigen voor. Maar achteraf kwam hij aan met:

1. Ida Ktoet Tamoe, een familielid bij wien eischers ouders na de schaking een onderdak zochten. Deze verklaart dat eischers moeder toen reeds zwanger was. Het huwelijk werd daarna wettig gesloten. De in het verkeer met eischer gebezigde taal is de onder Brahmanen gebruikelijke, maar restes van eischers maaltijd heeft Ida Ktoet Tamoe nooit gegeten en zal hij ook nooit willen eten.

2. Eischers grootmoeder Idajoe Njoman Rai. Deze zegt haar kleinzoon wél toe laten tot het masidikara. De verdere familie geeft dat toe, maar zegt erbij, Idajoe Njoman Rai om die reden dan ook niet meer als familie te erkennen. Zij is daardoor van haar kaste vervallen, oordeelen de leden van den raad van kerta's. Alleen in de taal, zegt de familie, werd eischer als Brahmaan behandeld.

Eene Brahmaansche, die een kastelooze baart, hoeft niet steeds haar kaste te verliezen. Zoo de veroorzaker van de zwangerschap Brahmaan is, en er wordt vóór de geboorte van het kind getrouwd, dan blijft haar kaste; anders niet. In casu wil de familie eischer niet als volwaardig familielid erkennen.

Onder dagteekening van 17 September schrijft de poenggawa van Tjakra-negara-Noord aan den raad van kerta's voor Ida Bagoes Bawa, den broer van eischers moeder Idajoe Gdē: „Ida Bagoes Bawa mohon idzin membresihkan badan dengan tjara-tjara „adēwasaksi”, goena menerangkan kepada familienja, jang dirinja tiadalah kena tersangkoet dalam hal kebangsaän I Wajan Kaoehan jang terseboet, teroetama mēmang tiadalah pernah tjampoer sidikara dengan Idajoe Gdē itoe, baikpoen kepada anaknja, satelah berlaki dengan Ida Madē Tlaga. Dalem itoe, maka Ida Bagoes Bawa mohonlah soeatoe katrangan dari persidangan raad kerta, agar tiada mendjadian sjah wasangka didalem fikiran sakaoem familie diatas diri dan kebangsaän Ida Bagoes Bawa adanja”. D.i.: Ida Bagoes Bawa vraagt vergunning om zich te zuiveren onder aanroeping van de goden als getuigen, ter verduidelijking aan zijn verwanten, dat hij vrij uitgaat inzake den staat van gezegden I Wajan Kaoehan, en

vooral, dat hij nimmer heeft ge-sidikara-t met Idajoe Gdē, noch met haar zoon, na haar huwelijk met Ida Madē Tlaga. Zoo vraagt Ida Bagoes Bawa een verklaring van het college der kerta's, opdat er geen verdenking zal zijn in de gedachten van eenig familielid omtrent de persoon en de kaste van Ida Bagoes Bawa.

Slechts noode bekrachtigt de resident op 5 April 1921 het hem niet bijster sympathieke vonnis.

N°. 17.

Vonnis no. 3 van 8 Februari 1921 van den raad van kerta's te Tjakranegara. (Grondenrecht; het woord van den padanda).

Klacht van Padanda Gdē Ktoet Kebon: Drie jaren geleden vroeg mijn vrouw, Padanda Istri Wajan Kekeran, mij, voor haar te verkoopen een sawah in soebak Sipakek, welke sawah haar oom Ida Bagoes Poetoe haar had gegeven om haar in staat te stellen haar schulden te vereffenen. Ik verkocht de sawah aan gedaagde Ida Madē Rai voor 225 rijksdaalders, ontving den prijs, en gaf dien mijn vrouw. Poenggawa Ida Madē Djlantik, gevraagd om een schriftelijke vergunning tot den verkoop (benodigd voor de registratie van de transactie overeenkomstig Staatsblad 1906 no. 431), gaf te verstaan, dat, waar de gronden stonden ten name van Ida Bagoes Poetoe, het verzoek om zoo een „koopbrief" van hem moest uitgaan. Onze oom Ida Bagoes Poetoe weigerde echter zijn medewerking tot den verkoop. Hij stemde enkel toe in verpanding, of in het aanwenden van de opbrengst tot afdoening van de schuld. Daarop verzocht ik gedaagde Ida Madē Rai de koopenningen te willen terugnemen, maar dat wilde hij niet. Zoo verzoek ik de rechtbank hem te willen veroordeelen tot teruggave van den grond tegen terugbetaling door mij van den koopprijs.

Gedaagde Ida Madē Rai antwoordt: De transactie is afgelopen. Alleen de koopbrief mankeert, maar waar eischer is een padanda, kon ik geen reden vinden, om met de betaling te wachten. Een padanda die zijn woord breekt, verliest zijn kaste. Nu krabbelt hij terug. Terzake van zoodanig optreden vraag ik recht.

De raad van kerta's overweegt: Op eischers woord, zijnde het woord van een padanda, werd vertrouwd. Een padanda mag zijn woord niet terugnemen. De eisch dient derhalve te worden afgevoerd.

Dies wordt beslist: dat de overeenkomst wordt bevestigd, met last aan den poenggawa om een koopbrief voor partijen op te maken.

De resident vraagt of padanda's dan eigenmachtig andermans goed zouden mogen verkoopen? en of wordt gemeend, dat staatsblad 1906 no. 431 artikel 4 voor hen niet zoude gelden?

De raad van kerta's licht toe, dat Ida Bagoes Poetoe zijn speciale bedoelingen niet van te voren duidelijk had uitgesproken, en dat hij niet zoo vertrouwd wordt. Op het woord van een padanda moet men staat kunnen maken. Eischer kan van den verkoop niet af. Zoo de

rechtbank de overeenkomst vernietigde, zou eischer het „wertisane” hebben overtreden.

De resident bekrachtigt het vonnis.

N°. 18.

Vonnis no. 15 van 9 Juli 1921 van den raad van kerta's te Tjakranegara. (Grondenrecht; verdwenen panden).

Eischeresse Ni Wajan Lēla heeft in 1918 door haar sedert overleden moeder bij gedaagde Danē Ajoe Bloekboek, die toen ging trouwen, een paar armbanden ter waarde van 320 rijksdaalders doen beleenen voor een bedrag van 100 rijksdaalders, rentende 5 rijksdaalders per maand. De rentebetaling werd door eischeresse verzuimd, doch nu zij onlangs de armbanden wilde inlossen en hoofdsom en renten in eenen afdoen, had gedaagde haar te kennen gegeven de armbanden niet meer terug te kunnen geven, daar die reeds waren versmolten. Eischeresse vordert dat gedaagde moge worden veroordeeld haar de dubbele waarde harer armbanden te vergoeden, alzoo 640 rijksdaalders.

Gedaagde antwoordt dat, waar de armbanden reeds drie jaren geleden werden beleend, en er nooit eenige rentebetaling plaats vond, zij gemeend heeft gerechtigd te zijn de panden te verkoopen.

Op 18 Juni 1920 overweegt de raad van kerta's, dat eischeresse volgens de adat recht heeft op het dubbele van de waarde van het pand, ongeacht het geleende bedrag en de rente, en bepaalt, met inachtneming van het advies van den voorzitter, het bij niet teruggeve van de armbanden door gedaagde te betalen bedrag op 320 rijksdaalders, tegen vrijstelling van eischeresse van de betaling van de genoten pandsom en renten ad totaal 200 rijksdaalders.

De broer van gedaagde, Danē Bagoes Kebon, komt in verzet. Eischeresse had hem als broer van gedaagde mededeeling behooren te doen van de transactie die gedaagde aanging. De resident gelast herbehandeling.

Op 9 Juli 1921 wordt de zaak herbehandeld. De beslissing luidt, dat gedaagde de armbanden tegen betaling aan eischeresse van $100 + 100 = 200$ rijksdaalders moet teruggeven. Kan zij dat niet, dan betale zij de dubbele waarde: $2 \times 250 = 500$ rijksdaalders, verminderd met de haar verschuldigde 200 rijksdaalders, alzoo 300 rijksdaalders.

N°. 19.

Vonnis no. 18 van 22 Juli 1921 van den raad van kerta's te Tjakranegara. (Rechten van de weduwe).

Eischeresse Ni Djro Sideman klaagt: Ik was gehuwd met Padanda Gdē Ktoet Pidada en kreeg van hem twee kinderen: gedaagde Ida Bagoes Gdē Mantra en Ida Bagoes Ktoet Sideman. Vóór mijn man elf jaren geleden kwam te sterven, had hij mij gemachtigd (in een door den poenggawa opgemaakt stuk), om zijn bezittingen, waaronder sawahs, te beheeren. Ik kocht na zijn dood diverse gronden

en goederen, te weten drie sawahs te soebak Baginoenggal ad 840 rijksdaalders, . . . enz. Zes maanden geleden werd ik door mijn kinderen beschuldigd te „bergendak” met Ida Bagoes Kekeran, maar dat was gelogen, en de raad van kerta's sprak mij dan ook vrij bij vonnis no. 9 van 20 Augustus 1920. Toch ben ik door mijn kinderen weggejaagd.

De rechtbank wijst eischeresse haar vordering toe voor zoover betreft de drie sawahs in soebak Baginoenggal; maar zij zal die niet mogen verkoopen of verpanden dan met vergunning van gedaagde. Na haar dood zullen gedaagde en diens broeder die sawahs krijgen, mits zij hun moeders lijk willen bezorgen. Anders zullen de gronden zijn ter beschikking van andere erfgenamen, die dat wèl willen.

N°. 20.

Vonnis no. 6 van 19 Januari en 22 November 1920 van den raad van Sasaksche hoofden en oudsten te Mataram. (Aanspraken van wettige dochter tegen onwettigen zoon).

Eischeresse, de 27-jarige Lo Sinarah, twist met gedaagde, haar 40-jarigen halfbroeder Loek Boedana, over de nalatenschap van hun vader Ama Sinarah, welke zich in handen bevindt van Loek Boedana.

Eischeresse zegt, dat Ama Sinarah niet gehuwd was met gedaagdes moeder; wel met de hare. Dat blijkt daaruit, dat hij zich noemde naar de jongere dochter, niet naar den ouderen zoon.

Eischeresses moeder zegt hetzelfde en bezweert dat.

Gedaagde houdt staande wettige zoon te zijn, en verklaart die naamkwestie daaruit, dat hij in zijn jeugd zijn moeder volgde. Later woonde hij bij zijn vader, voor wien hij alle werk deed. Op het laatst leefden zijn ouders gescheiden. Zijn zuster wil hij geen aandeel geven in de erfenis, omdat zij verhuisd is (merari) naar dësa Geroeng. Vele getuigen kunnen staven, dat hij de wettige zoon zijns vaders is.

De rechtbank acht het overbodig die getuigen te hooren, vindt het duidelijk, dat gedaagde géén wettige zoon is, en beslist: „Wijst den eisch toe; bepaalt dat de betreffelijke twee sawahs en één kebon aan eischeresse toebehooren; bepaalt echter dat eischeresse binnen één maand nadat de bekrachtiging van het vonnis ter kennis van partijen zal zijn gebracht, moet teruggaan naar de woonplaats van haar overleden vader (dasan Tjemara); dat, wanneer zij niet binnen den gestelden termijn teruggaat, de gronden haar zullen worden ontnomen, en gegeven aan die bewoners van dasan Tjemara, die nog geen gronden in bewerking hebben, te verdeelen door het districtshoofd”.

Medio 1920 klaagt eischeresse over het snijden van de padi door gedaagde op haar sawahs. Het districtshoofd nam de padi in beslag.

De assistent-resident adviseert 11 Juli het vonnis te bekrachtigen.

De resident oordeelt op 3 September, dat het verkeerd geweest is, dat gedaagdes getuigen niet gehoord zijn. En die padi, als die door gedaagde gepland is, zal eischeresse die toch niet hoeven te

krijgen, ook al worden haar de sawahs toegewezen? Hij gelast herbehandeling.

Op 22 November 1920 komt de zaak weer voor de rechtbank. Gedaagdes getuigen worden gehoord. Uit hun verklaringen blijkt, dat gedaagdes moeder wettig gehuwd was met Ama Sinarah. Gedaagde is dus ook wettige zoon. De beslissing van 19 Januari wordt herzien in dier voege, dat de eisch voor de helft wordt toegewezen. Na bekrachtiging van het vonnis zal de erfenis tusschen partijen verdeeld worden door het districtshoofd van Geroeng. Aldus volgens het proces verbaal der terechtzitting.

De resident schrijft op 23 April 1921 bij de stukken geen gewijzigd vonnis te hebben aangetroffen, en vraagt of het overeenkomstig het plaatselijke recht is, dat zoon en dochter even groote porties krijgen, gelijk het ontvangen proces verbaal der zitting van 22 November doet vermoeden.

